

Studia Zarządzania i Finansów
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 15/2018

**Zarządzanie procesem
restrukturyzacji gospodarczej
regionu**

The WSB University in Poznan
Studies in Management and Finance
No. 15/2018

Managing the Process of the Region's Economic Restructuring

edited by
Andrzej Kokieli

The WSB University in Poznan Press
Poznan 2018

Studia Zarządzania i Finansów
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 15/2018

Zarządzanie procesem restrukturyzacji gospodarczej regionu

redakcja naukowa
Andrzej Kokieli

Wydawnictwo
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Poznań 2018

Komitet wydawniczy / Editorial Board

Przewodniczący / Chair: *prof. zw. dr hab. Józef Orczyk*

Członkowie / Members: *dr hab. Władysław Balicki, prof. WSB w Poznaniu, dr hab. Arnold Bernaciak, prof. WSB w Poznaniu, dr Piotr Dawidziak, dr hab. Marek Dylewski, prof. WSB w Poznaniu, dr hab. Sławomir Jankiewicz, prof. WSB w Poznaniu, Grażyna Krasowska-Walczak (dyrektor Wydawnictwa WSB w Poznaniu / Director of the WSB University in Poznan Press), dr Alicja Kaiser, dr hab. inż. Tadeusz Leczykiewicz, prof. WSB w Poznaniu, dr hab. Magdalena Majchrzak, prof. WSB w Poznaniu, Andrzej Małecki (sekretarz / Secretary), dr hab. Ilona Romiszewska, prof. WSB w Poznaniu, dr Łukasz Wawrowski, prof. zw. dr hab. Stanisław Wykrętowicz, dr Maria Zamelska*

Rada naukowa / Scientific Advisory Board

prof. zw. dr hab. Teresa Famulska (Polska), dr Donald Finlay (Wielka Brytania), dr Klaus Haberich (USA), prof. zw. dr hab. Bogdan Nogalski (Polska), dr Christopher Washington (USA), prof. zw. dr hab. Eugeniusz Wojciechowski (Polska), prof. zw. dr hab. Jerzy Węclawski (Polska), prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Surówka (Polska)

Czasopismo umieszczone na liście „B” MNSW, w bazach: Index Copernicus, BazEkon, PBN i POL-Index. Czasopismo recenzowane według standardów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Lista recenzentów na stronie www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl oraz w ostatnim numerze czasopisma z danego roku.

Journal included in List B of the Ministry of Science and Higher Education as well as in Index Copernicus, BazEkon, PBN and POL-Index databases. Journal reviewed in compliance with the standards set forth by the Ministry of Science and Higher Education. A list of referees is available at www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl and published in the last issue of the Journal each year.

Procedura recenzowania / Review procedure
www.wydawnictwo.wsb.pl/informacje-dla-recenzentow

Redaktor naczelny czasopisma / Editor-in-chief
dr hab. Magdalena Majchrzak, prof. WSB w Poznaniu

Redaktor naukowy (tematyczny) / Scientific (Theme) editor
dr Andrzej Kokieli

Redaktor statystyczny / Statistical editor
dr Rafał Czyżycki

Weryfikacja abstraktów angielskich / English abstracts revised by
Grzegorz Grygiel

Redaktor prowadzący / Text editor
Elżbieta Turzyńska

Redakcja, skład i łamanie / Copyedited and typeset by
Adriana Staniszevska

Projekt okładki / Cover design by
Jan Ślusarski

Publikacja finansowana przez Wyższą Szkołę Bankową w Poznaniu.
Publication financed by the WSB University in Poznan.

Wersja pierwotna – publikacja drukowana / Source version – print publication
Nakład: 150 egz. / Circulation: 150 copies
© Copyright by Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, 2018

ISSN 2084-0152

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
ul. Powstańców Wielkopolskich 5, 61-895 Poznań, tel. 61 655 33 99, 61 655 32 48
e-mail: wydawnictwo@wsb.poznan.pl, dzialhandlowy@wsb.poznan.pl, www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl
Druk i oprawa / Printed and bound by Zakład Poligraficzny Moś i Luczak, Poznań

Spis treści

Wstęp (<i>Andrzej Kokieł</i>)	9
Zarządzanie jako proces doskonalenia relacji społeczno-zawodowych i rozwoju organizacji	
Jan Nikolajew, Michał Urbas	
Odra jako obszar aktywności społeczno-zawodowej – perspektywa socjologiczna ..	13
Małgorzata Matlegiewicz	
Biznes agroturystyczny – niewykorzystany potencjał Doliny Dolnej Odry na przykładzie powiatu gryfińskiego	25
Mirosław Machnacki	
Rachunkowość a zrównoważenia ekonomiczno-ekologiczne przedsiębiorstw na przykładzie gospodarstw rolnych	45
Vyacheslav Shcherbina, Elena Popova, Ludmila Sadovnicova	
The Population-Selection Model of Organization Development and the Scope of its Application	57
Nadezhda Arkhipova, Olga Sedova	
Sprawy socjalne pracowników jako czynnik społecznej odpowiedzialności pracodawcy wobec pracowników w perspektywie doskonalenia procesu zarządzania ..	79
Ekateryna Anisimova, Ludmila Sadovnicova	
Rola lidera w tworzeniu odpowiedzialności społecznej za pracowników i rozwój organizacji	85
Лариса Ткачук, Мирослава Ткачук	
Ціннісно-орієнтоване управління в системі менеджменту закладу вищої освіти ..	93
Ярослав Співак	
Цінності у професійній структурі підготовки майбутніх соціальних робочих для розвитку соціального та професійного потенціалу	105

Ірина Дарманська

Роль інноваційних технологій у процесах реструктуризації системи формування управлінської компетентності у майбутніх керівників закладів загальної середньої освіти 111

Надія Дячок

Верторивпливу освітнього середовища університету на формування професійної мобільності майбутніх фахівців 127

**Znaczenie instytucji edukacyjnych i wychowawczych
w procesie rozwoju kompetencji młodego człowieka**

Ахммад М. Карам

Соціальне виховання студентів у процесі їх професійної підготовки 137

Тетяна Кочубей, Антоніна Штурба

Нормативно-правові засади шкільного освітнього процесу в Канаді 145

Ірина Демченко, Олександр Безлюдний

Функції професійної діяльності педагога в умовах інклюзивної освіти 155

Людмила Іщенко

Педагогічні умови розвитку креативності старших дошкільників 165

Ольга Рябошапка

Основні напрями виховання у дітей 6-річного віку поважного ставлення до батьків 177

Olha Butenko, Olha Voiedylo

Psychological-Pedagogical Diagnostics of the Formation of Gender Relations in Children 5-6 Years Old 185

Леся Карнаух, Оксана Авраменко

Засоби масової інформації як чинник гендерної соціалізації дошкільників 197

Людмила Бегас

Використання логопсихотерапевтичних впливів в роботі із заїкуватими дітьми 209

Recenzenci „Studiów Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” nr: 12/2017, 13/2017, 14/2018, 15/2018 215

Wymogi edytorskie Wydawnictwa WSB w Poznaniu 217

Contents

Introduction (<i>Andrzej Kokiel</i>)	9
Management as a Process of Improving Social and Professional Relations and Organization Development	
Jan Nikolajew, Michal Urbas	
The Oder River as an Area of Socio-Professional Activity	13
Malgorzata Matlegiewicz	
Agritourism – an Unexploited Potential of the Lower Oder Valley: The Case of Gryfino District	25
Mirosław Machnacki	
Accounting and Economic and Ecological Sustainability of Enterprises: The Case of Agricultural Farms	45
Vyacheslav Shcherbina, Elena Popova, Ludmila Sadovnicova	
The Population-Selection Model of Organization Development and the Scope of its Application	57
Nadezhda Arkhipova, Olga Sedova	
Social Issues of Employees as a Factor of the Employer’s Social Responsibility Towards Employees as an Element of Improving the Management Process	79
Ekateryna Anisimova, Ludmila Sadovnicova	
The Population-Selection Model of Organization Development and the Scope of its Application	85
Лариса Ткачук, Мирослава Ткачук	
Value-Oriented Management in the Management System of Higher Education	93
Ярослав Співак	
Values in the Professional Structure of Preparing Future Social Workers for the Development of the Human Social and Professional Potential	105

Ірина Дарманська

The Role of Innovative Technologies in the Restructuring of the System of Forming Managerial Competences of Future Managers of Institutions of General Secondary Education 111

Надія Дячок

The Impact of the Educational Environment on the Formation of Professional Mobility of Future Professionals 127

**The Importance of Educational Institutions
in the Process of Developing Competences of a Young Person**

Ахммад М. Карам

Social Education of Students in the Process of their Professional Training 137

Тетяна Кочубей, Антоніна Штурба

Legislation Concerning the Educational Process in Canadian Schools 145

Ірина Демченко, Олександр Безлюдний

Functions of the Teacher's Professional Activity in Inclusive Education 155

Людмила Іщенко

Pedagogical Conditions of Creativity Development in Older Preschool Children 165

Ольга Рябошанка

The Main Directions of Education in 6-Year-Old Children in Developing Respect for Parents 177

Olha Butenko, Olha Voiedylo

Psychological-Pedagogical Diagnostics of the Formation of Gender Relations in Children Aged 5-6 185

Леся Карнаух, Оксана Авраменко

Media as a Factor in Pre-School Gender Socialization 197

Людмила Бегас

Use of Speech Therapy in the Work with Stuttering Children 209

Reviewers of "The WSB University in Poznan Studies in Management and Finance" issues: 12/2017, 13/2017, 14/2018, 15/2018 215

The WSB University Press Instructions for Authors Submitting Their Contributions in English 218

Леся Карнаух

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Кафедра психології та педагогіки
розвитку дитини
orcid.org/0000-0001-7084-2973
e-mail: lesjakarnaukh@ukr.net
tel. +380 671 069 709

Оксана Авраменко

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Кафедра психології та педагогіки
розвитку дитини
orcid.org/0000-0003-2286-0565
e-mail: kseniya.a.o.04@gmail.com
tel. +380 681 032 872

Засоби масової інформації як чинник гендерної соціалізації дошкільників

Анотація. В статті розкриті теоретичні основи впливу засобів масової інформації на процес гендерної соціалізації дошкільників. Зокрема, виокремлено, що одним із першочергових завдань модернізації соціокультурної сфери є забезпечення інформаційної безпеки особистості. Техносфера з одного боку створює нові можливості для розвитку людини, з іншого формує слухача, глядача, тобто споживача тієї або іншої продукції, розширюючи таким чином на тільки позитивні, але й негативні засоби впливу засобів масової інформації як на окрему людину, так і на суспільство в цілому. В роботі проаналізовано зміст, функції та особливості впливу ЗМІ на процес формування особистості дошкільників. Аналіз праць науковців дав підстави стверджувати, що ЗМІ, незважаючи на просвітницьку функцію, здійснюють негативний вплив на психічний, соціальний, духовний та фізичний розвиток дошкільників. В результаті проведеного дослідження науково обґрунтовано та визначено шляхи профілактики негативного впливу ЗМІ на формування особистості дошкільників, уточнено психологічний зміст та особливості впливу ЗМІ на процес формування особистості дошкільників.

Ключові слова: засоби масової комунікації, гендерна соціалізація, дошкільники, заклади дошкільної освіти, гендерне виховання

1. Постановка проблеми в загальному вигляді

В сучасних соціокультурних умовах великого значення набуває оволодіння людиною вмінням повноцінного використання потенціалу засобів масової інформації, а одним із чинників гендерної соціалізації особистості виступає медіа-освіта.

Сучасна культурна реальність в Україні характеризується зростанням впливу засобів масової інформації (ЗМІ) на становлення підростаючого покоління.

Засоби масової інформації (телебачення, комп'ютер, реклама, друк, кінематограф, радіо) – це не лише механізм оперативного повідомлення інформації в різні куточки світу, але й могутня сила впливу на свідомість та почуття особистості, найбільш ефективний спосіб впливу на волю людини, що здатний переконувати навіть в неймовірному. ЗМІ у наш час часто замінюють співрозмовника, є сурогатом живого спілкування, технічним засобом, який претендує на роль головного вихователя людини.

Відтак, ЗМІ виконують не лише пізнавальну функцію, але й формують погляди та цінності особистості, зумовлюють певні стереотипи поведінки в соціальному середовищі, є мотивами певних вчинків та впливають на становлення особистості.

Особливо вразливими до впливу ЗМІ є дитяча аудиторія. Адже в період дошкільного дитинства відбувається інтенсивний гендерний розвиток, формуються світоглядні цінності, етичні норми поведінки. ЗМІ для сучасного дошкільника є не стільки інформатором та джерелом побудови картини світу, скільки її конструктором, агресивно програмуючим стиль життя, «нову мораль» і систему хибних особистісних гендерних цінностей.

Сучасна дитина-дошкільник більшість часу перебуває під впливом ЗМІ, що неухильно позначається на її індивідуальному розвитку і соціальному становленні. Це дає підстави визнати ЗМІ потужним фактором гендерної соціалізації сучасних дітей дошкільного віку.

Вплив ЗМІ супроводжується й поширенням масової культури невисокого рівня, культивуванням гірших зразків гендерної культури, що веде до зниження рівня духовності підростаючого покоління. Проведення дитиною значної частини свого дозвілля біля телевізора чи комп'ютера веде за собою до погіршення стану здоров'я, зниження інтересу до активних форм використання вільного часу, що призводить до формування пасивності, байдужості, агресії, тощо.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Нині в системі виховних інституцій неухильно зростає вплив засобів масової інформації, які розширюють світосприйняття підростаючого покоління, виступають для нього самостійним джерелом гендерної соціалізації як процесу інтерації в соціальне середовище крізь призму гендерної ідентифікації дошкільників.

Проблеми гендерного виховання дітей дошкільного віку, особливості їх соціалізації, і побудови міжособистісних взаємин піднімають в своїх дослідженнях (В. Абраменкова, О. Кікінежді, Е. Кононкі, С. Семчук, Л. Чорна)

Натомість у практиці дошкільної освіти зміст і методи гендерної соціалізації дошкільників відбувається без урахування цього фактора. Тому існує необхідність у вирішенні суперечностей між необхідністю здійснення гендерної соціалізації дітей дошкільного віку, які змінилися значною мірою під впливом ЗМІ та невідповідністю педагогічних кадрів її здійснення у сучасних умовах.

Відтак, аналіз праць науковців дає підстави стверджувати, що засоби масової інформації, незважаючи на просвітницьку функцію, здійснюють негативний вплив на гендерний розвиток дошкільників, що і становить актуальність дослідження

3. Мета дослідження

Проаналізувати особливості впливу засобів масової інформації на процес гендерної соціалізації особистості дошкільників

4. Виклад основного матеріалу

Починаючи з 90-х років під впливом нової соціальної ситуації розвитку суспільства зазнає змін бачення проблеми статі і міжстатевих відносин, і в області психології і педагогіки, виникає нова наукова парадигма, що отримала назву гендерна теорія або гендерний підхід [Ветт 1979].

В межах цієї теорії гендер конструюється шляхом соціалізації під впливом засобів масової інформації. Крім того, якщо стать є генетично заданою, то гендер будується самим індивідом на рівні його самосвідомості, прийняття та інтеріоризації заданих суспільством ролей і норм.

По своїй суті гендерна соціалізація – це процес цілеспрямованої взаємодії та впливу на дітей задля формування у них психології статі. Вона включає усвідомлення дитиною власної гендерної приналежності та, тобто, оволодіння соціопсихологічною роллю, яка вважається відповідною до моральних та естетичних норм людського суспільства. Це означає, що гендерна соціалізація не може мати стихійного, випадкового характеру, так як це об'єктивно детермінований та соціально зумовлений процес.

Дослідження [Кікінежді 2006] спрямоване на пошук нової ідеології гендерної соціалізації, яка передбачає орієнтацію на індивідуалізований розвиток незалежно від статевої приналежності дитини. Відзначається, що

нав'язування традиційних гендерних ролей заважає розвитку андрогінних властивостей дітей, їх співдружності, формуванню позитивного образу «Я». Автор вважає, що рівноправність у виховному процесі досягається за допомогою: пред'явлення однакових педагогічних вимог до дотримання правил культурного поведінки; орієнтації на індивідуальний розвиток дитини; обговорення з дітьми проблем взаємин між статями, при цьому акцентуючи увагу дітей на їх рівноправність і взаємозамінність в сім'ї та суспільстві.

Протягом дошкільного віку дитина під впливом ЗМІ починає привласнювати поведінкові форми, інтереси, цінності своєї статі. Так, в 3-4 роки малюк вже усвідомлено розрізняє стать оточуючих людей, але часто асоціює його з суто зовнішніми ознаками (типовий одяг, зачіска, голос).

Проте, усвідомлення своєї статевої приналежності вже входить в структуру образу «Я», а у 4-х річному віці проявляється психологічне розрізнення в категоріях: хлопчик/дівчинка. Це знаходить відображення в іграх, стилі поведінки, тобто йде інтенсивне засвоєння гендерних ролей і поведінки, відповідно до загальноприйнятих стереотипів, які прищеплюють дитині дорослі, або входять в його поведінку через безпосереднє спостереження поведінки чоловіка і жінки через засоби масової інформації.

На 5-му році життя діти мають вже стійкі гендерні уявлення про зовнішні ознаки статі, з'являються спроби співвідносити себе із своєю статтю, своїх особистісних якостей та інтересів через засоби масової комунікації. У 6-7 років дитина остаточно усвідомлює незворотність статевої приналежності, причому це збігається з бурхливим посиленням статевої диференціації поведінки і установок. Хлопчики і дівчатка за власною ініціативою вибирають різні ігри та партнерів, виявляють різні інтереси, стиль поведінки і т.д. Дитина починає усвідомлювати, що колись їй доведеться подорослішати, що вона буде вчитися, потім працювати, стане мамою або татом, постаріє [Кікінеджи 2006].

Таким чином, вже в дошкільному віці складаються певні уявлення про зміну фізичного вигляду людини, його статевої і соціальної ролі у зв'язку з віком. На 7-му році життя з'являються описи стосунків і психічних особливостей (наприклад, «хлопчики захищають дівчаток», «хлопчики сміливі»), поза ігровим контекстом, які вони засвоюють із засобів масової комунікації. Отже, в старшому дошкільному віці ідентифікація зі своєю статтю отримує глибоке проникнення в самосвідомість особистості. Усвідомлення свого «Я» неодмінно включає усвідомлення своєї гендерної приналежності і виражається в розвитку стереотипних уявлень про гендерну поведінку дітей; усвідомленні сталості статі; поясненні основних ознак будь-якої статі; появі елементів статевого суб'єктивізму; формуванні первинної самооцінки відповідно статі; формуванні статевої ідентичності як єдності переживань і рольової поведінки [Кононко 2009].

С. Бем [1983] в рамках когнітивної концепції і теорії соціального навчання запропонувала теорію статевих схем, згідно з якою статева ідентичність – це схеми, які застосовує дитина до власного Я, які залежать від підкріплення або заохочення поведінки, що прийняті в певній культурі для кожної статі.

В ХХІ столітті головною ареною суперництва, а, може і небезпеки, стане інформаційний простір у планетарному масштабі. Мета боротьби в цьому просторі – зміна масової свідомості, уявлень та цінностей окремих людей та соціальних груп. Сучасна інформаційна техніка дає можливість руйнувати життєвий світ людей та їхні життєві цінності, пріоритети, занурювати індивідів та групи у віртуальну реальність [Кононко 2009].

Як і будь-який інший соціальний інститут, ЗМІ виконують певні функції в суспільстві, а саме: комунікативна, що полягає у обміні інформації під час спілкування; ідеологічна, пов'язана з прагненням впливу на світоглядні основи, ціннісні орієнтації молодшої аудиторії, свідомість, ідеали, мотивацію поведінки тощо; культурно-освітня, що пов'язана з трансляцією у суспільство культурних цінностей, вихованням на зразках загальнолюдської культури, що сприяє індивідуальному розвитку особистості; рекламно-довідкова, спрямована на задоволення практично-утилітарних потреби особистості; рекреативна, пов'язана зі світом розваг, зняттям напруження, отриманням задоволення [Семчук 2013].

Головним наслідком впливу засобів масової інформації стала доступність величезних масивів інформації, за допомогою яких набувають масового тиражування духовні цінності та гендерні норми, які в систематизованому вигляді відбивають пануючі гендерні уявлення суспільний настрій. Розповсюдження інформації за допомогою мас-медіа є засобом політичного, економічного, гендерного та інших впливів на свідомість (мислення) та діяльність (поведінку) людей. Зміст повідомлень, одержаних через засоби масової інформації, формується з урахуванням особливостей та закономірностей психологічного впливу в діапазоні під звичайного інформування до навчання, переконання, сугестії (навіювання).

Але якщо йдеться про функціонування ЗМІ, які впливають на гендерну соціалізацію особистості дошкільника, то слід вказати на пізнавальну, освітню та виховну функції. Пізнавальна функція пов'язана з розширенням загальної інформованості дітей про статеві відмінності людей; освітня з розповсюдженням та закріпленням знань про соціальні взаємини між статями; виховна з формуванням загальнолюдських гуманістичних цінностей різностатевих взаємин.

Засоби масової інформації традиційно поділяють на пресу, радіо та телебачення. У контексті нашого дослідження, ми вважаємо за потрібне зупинитися на характеристиках таких складових ЗМІ, як телебачення, комп'ютер,

Інтернет, реклама, радіо, преса, друк, котрі мають визначальне значення у гендерній соціалізації дітей дошкільного віку [Семчук 2013].

Сьогодні все частіше почали говорити про гіпнотичний вплив телебачення та комп'ютерних технологій на свідомість дитини-дошкільника. Засоби масової інформації та комунікації виконують також релаксаційну функцію, заповнюючи час відпочинку дітей. Кіно, відео, телебачення, радіо та комп'ютерні технології формують потреби, що не співвідносяться з можливостями їхнього задоволення. Нова картина світу, що формується в молодого покоління завдяки електронним засобам масової інформації, призводить до певних змін у психології: змінюється механізм сприйняття світу, виникають специфічні ціннісні орієнтації, несподівані способи самореалізації особистості [Семчук 2013].

Однак, аналізуючи сучасний стан постіндустріального суспільства, ми з усією впевненістю можемо констатувати, що ЗМІ, виконуючи зазначені функції, з одного боку, сприяють гендерній соціалізації, з іншого фальсифікована, необ'єктивна інформація, відверто асоціальні теле-, радіопрोगрами відповідно негативно впливають на цей процес у дітей дошкільного віку. Головним наслідком засобів масової інформації стала доступність величезних масивів інформації.

Особливо непокоїть психологічну науку можливий деструктивний вплив засобів масової інформації на підростаючу особистість, чия психіка тільки формується і є вкрай чутливою до будь-яких впливів ззовні.

Нерідко йдеться про такі можливі зміни свідомості дитини шляхом інформаційного впливу, як: некритичне сприймання реальності; неадекватне розуміння ситуації; байдуже ставлення до подій; формування наркоподібної залежності від отримання нових порцій низькопробної продукції; порушення та розлади психоемоційних реакцій [Мудрик 2000]

Все частіше вчені переконуються в негативному впливові ЗМІ на захисні сили організму. В гонитві за вигодою, а не за правдою ЗМІ нав'язливо подають нам негативні, наповнені стресами різноманітні аспекти життя: насилля, катастрофи, жорстокість, цинізм – і тим послаблюють життєву енергію. Середньостатистична дитина встигає переглянути декілька десятків рекламних кліпів в день. Отримання негативної інформації із ЗМІ мають фізіологічні наслідки – знижується рівень опірності організму хворобам, проявляється агресивність та неврівноваженість [Чорна 2003].

Усвідомлюючи місце, яке телебачення посідає у житті сучасної особистості, можна без перебільшення стверджувати, що за рівнем свого впливу на формування особистості телебачення випередило інші засоби масової інформації і, насамперед, важливо підкреслити, що потужний телевізійний вплив виявився найпоказовішим саме у дошкільному середовищі.

Телебачення за своєю природою та соціальними функціями має величезні можливості впливу на формування особистості дошкільників.

Серед основних тенденцій такого впливу [Абраменкова 2000: 202] виокремлює наступні:

1. Перевага візуальної інформації, теле-, відео-, і комп'ютерного екрану, який певним чином викривлює зображення предметів, викликає деформацію у сенсорній системі дитини, у процесах сприйняття нею навколишньої дійсності.

2. У особистості формується психологічна залежність від екрану, що у результаті може призвести до відчуження від живого спілкування з іншими дітьми, до звуження сфери спільної діяльності дитини і дорослих у сім'ї, а отже до гальмування гендерної соціалізації.

3. Екранні образи, володіючи властивістю закарбовуватися у свідомості, із джерел інформації формують картину світу для сучасної особистості, що призводить до переоцінки традиційної системи особистісних цінностей та образу життя. Зокрема, це торкнулося такої духовної заміни: а) мозаїчність, тобто розчленованість образів, що призводить до агресії щодо живих істот і матеріальних предметів – на противагу цінності живого і цілісності світу; б) конвеєр шаблонних прийомів та образів слугує заміником високої естетичної потреби дитини у прекрасному;

4. Екран для сучасної дитини є не стільки інформатором та джерелом побудови картини світу, скільки її конструктором, агресивно програмує стиль життя, «нову мораль» і систему гендерних цінностей [Абраменкова 2000: 311].

Підраховано, що за перші роки дитина проводить біля телевізора безліч часу. За свідченням нейропсихологів це справляє надмірний валив на праву півкулю, пов'язану з одностороннім візуальним сприйманням зовнішнього світу, куди і переміщується збудження. В той же час гальмується ліва півкуля, де розміщені центри мислення і мови.

Так, лабораторні дослідження, проведені А. Бандурою в 60-х роках ХХ ст., підтверджують висновок про те, що дошкільники вчать, спостерігаючи за іншими. Бандура назвав цей вид наслідування поведінки людиною «вікарним навчанням», або «навчанням шляхом наслідування спостережуваної моделі поведінки». Механізми копіювання широко використовуються з рекламною та комерційною метою. А. Бандура підрахував, що протягом тижня з екрана телевізора можна спостерігати до 70000 агресивних дій порівняно з 1200 добрими й альтруїстичними учинками, що демонструються на телебаченні [Семчук 2013].

Стихийний, але надзвичайно інтенсивний вплив на становлення особистості здійснюється шляхом культивування через різні канали телебачення «індустрії розваг», що заповнила ефір і витіснила на периферію цінності

української та зарубіжної культури, які втілюють загальнолюдські вічні ідеали Добра і Краси [Чорна 2003].

Ще одним продуктом телебачення, що має вплив на свідомість та поведінку дошкільника є реклама, яка досягла величезного розмаху і стала одним з основних засобів гендерної соціалізації. Вона не тільки формує споживчі потреби, а й певним чином впливає на гендерний розвиток особистості. Науковцями доведено, що реклама виконує роль механізму переконання, впливає на гендерні цінності та спосіб життя, і цей вплив має як позитивні, та і негативні аспекти. Реклама створює у дошкільників штучні потреби, зайві або навіть шкідливі звички.

Комп'ютер є потужним інструментом впливу на становлення особистості. Психологи-дослідники вважають, що комп'ютер дає молодому поколінню більше можливості для активного розрядження, ніж пасивне вбирання емоційних вражень біля екрана телевізора. Між тим науковці довели, що у великих дозах комп'ютер приводить до накопичення «хронічного» стресу з усіма негативними для організму дошкільників наслідками [Чорна 2003].

Під час тривалого перебування за комп'ютером, дитина піддається головним факторам ризику, як: втома очей від мерехтіння зображення на екрані; психологічна втома від невідповідного оформлення та освітлення приміщення; стреси, що виникають через застосування комп'ютерів.

Крім того у процесі ігор з комп'ютером у дошкільників може розвиватися комп'ютерний зоровий синдром, який призводить до зниження гостроти зору; його затуманення; труднощі при переводі погляду з ближніх предметів на дальні і назад; відчуття змін забарвлення предметів; двоїння; тимчасова короткозорість.

Тривале перебування за комп'ютером може бути причиною порушення роботи травного тракту (гастрити, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки). І це далеко не повний перелік можливих проблем зі здоров'ям залежної дитини. Водночас комп'ютер формує віртуальний світ дитини, де уявне, створене фантазією і виражене символікою: комп'ютерною мовою, засвоюється і переживається як справжнє, де існує боротьба комп'ютерно персоніфікованих сил добра і зла, правди і кривди, любові і відрази тощо сприймається «правдиво» [Семчук 2013].

Термін «інтернет-залежність» вперше був запропонований американським лікарем Голдбергом, кілька років тому [Янг 2000]. Під цим поняттям він розумів непереборний потяг до Інтернету, що характеризується «згубною дією на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову сфери діяльності». В даний час психологи намагаються визначити сукупність симптомів, що складають комп'ютерну чи Інтернет-залежність.

Кімберлі Янг називає такі ознаки Інтернет-залежності [Янг 2000]:

– постійне чекання наступного виходу в Інтернет;

- скарги навколишніх на те, що дитина проводить занадто багато часу в Інтернет;
- розумове або фізичне виснаження, порушень сну або концентрації уваги, дратівливість, депресія, знервованість,
- труднощі у спілкуванні з людьми в реальному житті.

Психологи вважають, що залежність може розвиватися в проміжку від декількох днів до місяця. Такий стан може виражатися емоційним і руховим порушенням, тривогою, нав'язливими міркуваннями про те, що зараз відбувається в Інтернеті, фантазіями і мріями про Інтернет, довільними чи мимовільними рухами пальців, що нагадують друкування на клавіатурі.

Серед факторів, що сприяють зануренню особистості в Мережу, можемо виділити нестачу спілкування в реальному світі:

На сьогоднішній день Інтернет-залежність не визнається особливим захворюванням. При цьому психіатри стверджують, що за інтернет-залежною дитиною часто проглядає хвора родина. Нерідко діти тікають у віртуальний світ через непорозуміння з близькими, ігнорування їхніх проблем.

За умов національного відродження духовності та культури українського народу ефективними засобами становлення дошкільників може виступати книга, яка закликає до перетворення світу на засадах людяності і краси. Книга залишається вагомим засобом соціальної інформації і носієм духовної культури, успішно конкуруючи і співпрацюючи з електронними засобами масової інформації.

Значна роль у формуванні світоглядних та духовних позицій дошкільника має відводитися педагогами і батьками читанню. Саме в процесі осмислення прочитаного, вироблення власних суджень щодо описаних подій та ставлення до літературних героїв формується система гендерних ціннісних пріоритетів дошкільника, які знаходять своє місце в її гендерній поведінці. На жаль, в Україні, за даними соціологічних опитувань останніх років, книга займає лише п'яте місце, де переважають сучасна музика, спілкування, телебачення, ігри. За словами французького просвітителя Дені Дідро, «коли люди перестають читати, вони перестають міркувати».

Невипадково «бездуховність», яка охопила дорослих, виявляється саме дітей в їх емоційній глухоті до справжньої культури, нерозвиненості естетичних смаків, відсутності почуття милосердя, співчуття, творчої ініціативи, утилітарному ставленні до життя.

З метою вивчення стану досліджуваної проблеми ми провели констатувальний експеримент, який спрямували в роботі з дітьми. Аналіз наукових джерел щодо вагомості впливу ЗМІ на свідомість та поведінку дошкільників підтвердили результати дослідження. На жаль, останні позиції за рейтингом впливу ЗМІ займає література. Щодо такого джерела інформації як Інтернет, мобільний телефон слід наголосити, що діти готові звертатися до нього

вп'ятеро більше, ніж до книги, що викликає занепокоєння зважаючи на проведений аналіз впливу на гендерне виховання дошкільників.

Проведені нами опитування з метою вивчення ступеня «споживання» такого виду ЗМІ як телебачення, показали, що для частини дошкільників (55 %) телебачення – це елемент сучасного життя, для 11,1 % осіб – все і навіть більше, 34% дошкільників в меншій мірі користуються телебаченням як засобом масової інформації, ніж Інтернетом. 65% опитаних, приходячи додому, одразу вмикають телевізор, і 25 % осіб – не завжди це роблять, і лише 10% дошкільників навіть не згадують про його існування. Отож, проблема «дошкільники – батьки – телевізор» ще не вивчена достатньою мірою. У комплексі мір важливе значення має особистісний приклад батьків, їх ставлення до проблеми «споживання» телепередач, посилення виховного впливу сім'ї в цьому плані.

У процесі експериментальної роботи на формульованому етапі експерименту було організовано експериментально-творчий проект «Дитина у світі ЗМІ», метою якого був розвиток вміння дітей знаходити у ЗМІ адекватні форми гендерного співробітництва та взаємодії і використовувати їх в спільній діяльності з іншими.

З цією метою здійснювалося збагачення дитячих уявлень щодо значущості своєї особистості як представника певної статі; формування гендерних цінностей і досвіду у виконанні статевих ролей і міжособистісного взаємодії; розширення форм взаємодії з дорослими і дітьми різної статі.

Реалізація поставлених завдань досягалася шляхом використання наступних форм і методів роботи: з дітьми (педагогічне проектування, створення проблемних ситуацій; сюжетно-рольові ігри; моделювання; театралізація; пізнавально-розвиваюче освіта); з батьками (педагогічна підтримка сім'ї в статеве виховання дітей; забави та розваги сімейним колом; випуск інформаційних бюлетенів).

Не менш значущим для вирішення завдань формульованого етапу експерименту було створення гендерно-розвивального середовища, що включало дві зони: драматизації і сюжетно-рольові ігри, ігрове оснащення яких сприяло накопиченню гендерного досвіду, забезпечувало емоційне і осмислене навчання гендерної поведінки і взаємин, усвідомлення багатогранності чоловічих і жіночих проявів, подолання неконструктивних гендерних стереотипів і створення умов для вираження емоцій і почуттів.

Сприйняття творів художньої літератури посилювалося наочною демонстрацією ілюстрацій, органічно підібраних музичних фрагментів, в яких в яскравих і емоційних образах розкривався моральний сенс вчинків героїв і героїнь. Це допомагало дітям проявити кращі якості мужності і жіночності.

Формами гендерної соціалізації стали ігри-драматизації, інсценування за мотивами прочитаних казок чи оповідань. Театралізацію ми використову-

вали як метод, спрямований на подолання неконструктивних поведінкових маскулінних або фемінних стереотипів і способів емоційного реагування.

Перегляд змісту підібраних мультфільмів дозволив дошкільникам розширити уявлення про поведінковий репертуар героїв чоловічої і жіночої статі, за рахунок його наочної демонстрації.

Засвоєння дітьми уявлень про культурні стандарти мужності / жіночності під впливом ЗМІ в процесі педагогічного супроводу вплинуло на реальні взаємини між хлопчиками і дівчатками, сприяло встановленню партнерських, дружніх взаємин з однолітками своєї і протилежної статі.

5. Висновки

Для нашого дослідження також має істотне значення позиція, яка полягає в тому, що сучасні пріоритети у вихованні дітей складаються не в закріпленні жорстких стандартів маскулінності і фемінності, а у вивченні потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, варіативності в оволодінні статевим репертуаром, ширості, взаєморозуміння.

Звертаючись до проблеми гендерної соціалізації, дослідники під таким розуміють соціально і педагогічно зумовлений процес, в ході якого діти опановують гендерним досвідом на основі співпраці з дорослими і однолітками, а також на основі впливу ЗМІ як мезофактора соціалізації.

Література

- Абраменкова В.В., 2000, *Социальная психология детства: развитие ребенка в субкультуре*, Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК».
- Кікінежді О., 2006, Гендерне виховання змалку, *Дошкільне виховання*, 3, 10-13.
- Кононко О.Л., 2009, *Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі»*, Київ: Світлич.
- Мудрик А.В., 2000, *Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов*, ред. В.А. Сластенина, Москва: Издательский центр «Академия».
- Семчук С., 2013, Формування інформаційно-комунікативної компетентності мабутьніх вихователів дошкільної освіти, в: *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, ред. Н.С. Побірченко та ін., Умань: ФПО Жовтий О.О., Вип. 8, Частина 2.
- Чорна Л., 2003, Сучасне телебачення та його вплив на внутрішній світ і поведінку людини, *Психолог*, 46, 18-22.
- Янг К.С., 2003, Діагноз – Інтернет-залежність, *Мир Інтернета*, 2, 36-43.
- Bem S.L., 1979, Theory and measurement of androgyny. A reply to Pedhazur Tetenbaum and Locksley-Colten critiques, *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1047-1054.
- Bem S.L., 1983, Gender Schema Theory and Its Implications for Child Development: Raising Gender-Aschematic Children in a Gender-Schematic Society, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(4), 598-616.

Media as a Factor in Pre-School Gender Socialization

Abstract. The article deals with the influence of mass media on the process of gender socialization of pre-schoolers. The author argues that one of the priorities in the modernization of the socio-cultural sphere is to ensure information security of the individual. The technosphere creates new opportunities for human development: it affects consumers of media content in both positive and negative ways; in doing so, it has an impact society as a whole. The analysis focuses on the influence in which media affect the process of personality formation in preschoolers. A review of the literature indicates that mass media, despite their educational function, have a negative impact on the mental, social, spiritual and physical development of preschoolers. The author proposes a number of ways in which this negative impact of the media can be prevented.

Keywords: mass media, mass communication, gender socialization, pre-school children, institutions of preschool education, gender education